GID JEG VAR EN MAND!

KØN I ROMANTIKKEN
DET MODERNE GENNEMBRUD
OG NU

KØN

GID JEG VAR EN MAND!

Gid jeg var en mand!
© KØN 2019.

TEKST
Anna Kathrine Svenning.

LAYOUT
Laura April Brun.

Undervisningsmateriale til ungdomsuddannelser.

Materialet er tilknyttet et undervisningsforløb på museet KØN.
Læs mere og book på www.konmuseum.dk/undervisning.

www.konmuseum.dk

INDHOLD

INTRODUKTION

LÆNGSEL:1

ROMANTIKKENS KVINDELIGE FORFATTERE

MATHILDE FIBIGER
PASSIONSBLOMSTEN I KÅLHAVEN

CLARA RAPHAEL 12 BREVE

UDDRAG AF ROMANEN CLARA RAPHAEL

MATHILDE FIBIGER
CLARA RAPHAEL FEJDEN OG ÅRENE DEREFTER

"TIL CLARA RAPHAEL"

JOHANNE LUISE HEIBERG OG KÅLHAVEN

UDDRAG AF JOHANNE LUISE HEIBERG
QUINDE-EMANCIPATION

LÆNGSEL:2

INTRODUKTION

”For første Gang i mit Liv føler jeg Sorg over, at jeg ingen Mand er. Hvor fattigt og indholdsløst er ikke vort Liv imod deres?”

Sådan skrev forfatterinden Mathilde Fibiger i 1850 i romanen ”Clara Raphael 12 Breve”, og med disse ord igangsatte hun en langvarig offentlig debat om uligheden i de to køns livsmuligheder og rettigheder.

Dette kompendium er tænkt som en forberedelse af undervisningsforløbet Gid jeg var en mand!, som foregår på museet KØN. Forløbet tager udgangspunkt i Mathilde Fibiger og handler om køn i 1800-tallets borgerskab.

Borgerskabet var datidens elite; de magtfulde og trendsættende i samfundet. Borgerskabskvindens samfundsmæssige stilling omkring 1850 var afgrænset til rollen som hustru og moder, og hendes jurdiske rettigheder var meget begrænsede.

Som barn af Romantikken var Mathilde Fibiger optaget af de store romantiske forfattere, som – med hendes ord – beskæftigede sig med ”Tankens Verden”. Hendes eget forfatterskab var præget af de romantiske strømninger, men fordi hun var kvinde, havde hun ikke samme mulighed som mænd for at tage del i åndslivet. Mathilde Fibiger er med sit liv og forfatterskab en overgangsfigur, som både er dybt rodfæstet i den romantiske tid, men som også peger frem mod kvindefrigørelsen og de problemstillinger, der præger debatten i Det Moderne Gennembrud.

Også borgerskabsmænd var i 1800-tallet fastlåste i bestemte roller. Det var en tid, hvor forventningerne til køn var klare, og hvor det havde konsekvenser, hvis man trådte ved siden af – i særdeleshed som kvinde, men også som mand.

På museet kommer du til at arbejde med 1800-tallets forventninger til køn og med Mathilde Fibigers forsøg på normbrud. Du kommer også til at debattere køn og ligestilling i nutiden. Men inden da skal du vide mere om Romantikken og om Mathilde Fibigers liv og forfatterskab.

LÆNGSEL:

"Dybtfølt ønske om og higen efter noget som man ikke har haft længe eller aldrig har haft, men som man måske har udsigt til at få" (Den danske Ordbog)

Romantikkens forfattere kredsede omkring begrebet "længsel". De længtes efter at være ét med naturen, efter et glimt af det guddommelige og efter en højere mening med livet.

Billedkunstnerne beskæftigede sig også med længslen. Martinus Rørbyes billede "Udsigt fra kunstnerens vindue" fra 1825 er et eksempel på dette. Ved første øjekast tænker du måske, at det blot er et billede af udsigten fra kunstnerens stue. Men billedet er spækket med symboler, og dem skal du arbejde med nu.

OPGAVER TIL BILLEDET

- **Beskriv billedets forgrund, mellemgrund og baggrund. Hvad ser du?**
- **Hvad kan spejlet, fugleburet, det åbne vindue og skibene være symbol på?**
- **Blomsterne har forskellige faser; en er stikling, en er fuldt udviklet og en er vissen. Hvad kan det symbolisere?**
- **Hvad kan den åbne bog på bordet symbolisere?**
- **Hvorfor har Rørbye valgt at male en fugl i bur og ikke en, som er fri?**
- **Hvad er, tror du, Rørbyes tanker med billedet?**

Martinus Rørbye (1803-48) Udsigt fra kunstnerens vindue, ca. 1825, SMK

ROMANTIKKENS KVINDELIGE FORFATTERE

1800-tallet er en tid med store danske forfattere, som vi stadig læser den dag i dag. De fleste af dem var mænd: H.C. Andersen, Adam Oehlenschläger, Steen Steensen Blicher og Søren Kierkegaard for blot at nævne nogle.

Men der var også kvinder, der skrev. I Romantikken begyndte opfattelsen af kvinders muligheder og roller langsomt at ændre sig fra kun at være hustru og moder til at blive et selvstændigt menneske. Det var en lang proces, og den var langt fra tilendebragt ved Romantikkens afslutning.

Thomasine Gyllembourg er en af Romantikkens kvindelige forfattere. Hun var gift med samfundskritikeren og forfatteren P.A. Heiberg, der blev udvist fra Danmark i 1799 efter at have udtalt sig negativt om den enevældige styreform. Desuden var hun mor til Johan Ludvig Heiberg, som blev en af tidens store samfundsdebattører.

I perioden 1827-1845 skrev Thomasine Gyllembourg 24 fortællinger, som alle blev udgivet af sønnen. Hun udgav dem under pseudonymet "Forfatteren til en hverdagshistorie". At hun skrev under pseudonym var der flere grunde til. For det første havde hun allerede været i offentlighedens søgelys, da hun lod sig skille fra P.A. Heiberg, efter at han var blevet landsforvist. Dengang var det ikke normalt at blive skilt. For det andet var hun en kvinde, og folk forventede derfor, at hun brugte sin tid på at tage sig af mand og børn - og ikke på at skrive.

I sine hverdagshistorier skildrede Thomasine Gyllembourg verden fra en kvindelig synsvinkel. Udgangspunktet var ofte kærlighedskvaler, som endte med, at den kvindelige hovedperson fandt sig til rette i

moderrollen eller vendte tilbage til ægtemanden efter at have flirtet til anden side. De problemer, som Thomasine valgte at behandle i sit forfatterskab, pegede frem mod kvindernes frigørelse. Men løsningerne – at kvinden besindede sig og vendte tilbage til sin rette rolle som mor og hustru - var til gengæld ikke nytænkende.

Hun blev en af tidens mest populære forfattere, og Mathilde Fibiger har helt sikkert læst hende. Men modsat Gyllembourg gik Mathilde Fibiger til kamp for kvindernes frigørelse.

MATHILDE FIBIGER

PASSIONSBLOMSTEN I KÅLHAVEN

Mathilde Lucie Fibiger blev født i København d. 13. december 1830 som datter af Johan Adolf Fibiger og Margrethe Cecilie Fibiger. Hendes far, som var uddannet officer, var chef for Den militære Højskole på Kongens Nytorv, og Mathilde kom til verden i familiens tjenestelejlighed, som lå samme sted. Forældrene havde nu ni børn, og Mathilde blev deres sidste.

Tjenestelejligheden var efter tidens standard en luksuslejlighed, da der var gasbelysning og indlagt vand. I de fleste hjem måtte man hente vand i gården og benytte sig af stearinlys eller tranlamper efter mørkets frembrud. Familien havde tjenestefolk og levede uden økonomiske besværligheder. Med stillingen som leder af Den Militære Højskole var Johan Fibiger både vellønnet og en del af det bedre borgerskab.

Johan Fibiger var en moderne og frisindet mand, som var stærkt optaget af sine demokratiske idealer. Han talte åbent om sine ideer om demokrati, og han gav ofte udtryk for, at enevælden burde afskaffes. Til sidst blev det for meget for kong Frederik d. 6., og Johan Fibiger blev derfor sendt til Vejle, hvor han skulle være udskrivningschef for 1. jydske distrikt – en stilling med markant lavere løn og prestige end stillingen som chef for Den Militære Højskole.

Hele familien flyttede med til Jylland. På det tidspunkt var Mathilde fem år, og med flytningen ændrede hendes liv sig drastisk. Lejligheden var dårligere, og familien havde svært ved at styre økonomien. Ægteskabet mellem forældrene fungerede ikke, og i 1838 flyttede moderen tilbage til København med de tre mindste børn. I 1843 gik skilsmissen igennem, og da moderen døde i 1844, blev hjemmet opløst. Mathilde og hendes søskende

flyttede derefter hjem til faderen, som nu var i København igen.
Mathildes far havde ikke råd til at beholde de ugifte døtre i hjemmet. Efter Mathildes konfirmation i 1846 modtog hun derfor et par års ekstra undervisning, hvorefter hun fik plads som guvernante hos en skovriderfamilie på Lolland. Her skrev hun sin første roman "Clara Raphael 12 Breve" og sendte manuskriptet til Johan Ludvig Heiberg for at få hjælp til at udgive bogen.

Johan Ludvig Heiberg blev grebet af romanens kvaliteter og den unge forfatterinde og sendte derfor straks et brev til Mathilde, hvor han malerisk roste bogen og hende. Derefter skrev de frem og tilbage – alene i november måned 1850 sendte han hende seks breve, som alle blev besvaret. De aftalte at mødes, når Mathilde ved juletid skulle til København. Til sidst blev det for meget for både fru Heiberg og Mathildes familie, og kontakten mellem de to blev brudt.

Kort før julen 1850 udkom Mathildes roman med Heibergs forord. "En passionsblomst, der er plantet i en kålhave", skrev Heiberg om forfatterinden. Med kålhave mente han det konservative, forstokkede borgerskab, som ikke ville bryde med deres vanetænkning. Mathilde Fibiger var et frisk pust, mente Heiberg, og det slog han fast med billedet af hende som en passionsblomst: smuk, sart – og eksotisk.

ORDFORKLARINGER

Udskrivningschef: Chef for et udskrivningsområde. Den udskrivning, der finder sted, er udskrivningen af værnepligtige.

Guvernante: Huslærerinde (en ugift kvinde, som både underviser og opdrager en anden families børn).

Konservativ: (her) En person, som er modstander af forandring.

Forstokket: En person, som ikke er interesseret i udvikling eller forandring.

CLARA RAPHAEL 12 BREVE

Clara Raphael – Tolv Breve er en såkaldt guvernanteroman. Romanen består af en række breve fra hovedpersonen Clara til veninden Mathilde. Dengang skrev man mange breve til hinanden, og brevstilen i romaner var derfor velkendt.

Romanens fortæller er den fiktive person Clara, som i stil med Mathilde er ansat som guvernante hos en forpagterfamilie på landet. Ved romanens begyndelse er Clara lige blevet ansat hos familien, hvor hun skal undervise familiens børn. Clara trives ikke i sine nye omgivelser; konen interesserer sig kun for de huslige gøremål, og børnene er forkælede. Og med folk på egnen er det ikke spor bedre. Menneskene omkring Clara er fastgroede i et – efter hendes mening – forældet syn på kønsroller og uden interesse for det, som optager Clara – nemlig evnen til at tænke selv.

I de første breve fortæller Clara om sin tid i København, hvor hun har boet hos sin tante. Tanten er ligesom Claras arbejdsgiver kun optaget af det daglige liv, og det interesserer ikke Clara. Hun drømmer sig i stedet væk i de romaner, hun læser. Clara bliver især inspireret af digteren og filosoffen Poul Martin Møller, som viser hende vej til "Tankens Verden".

I brevene til Mathilde beskriver Clara sine tanker omkring kønnene. Hun oplever, at kvinder fastholdes i rollen som mor og hustru og at de ikke har samme samfundsmæssige og åndelige muligheder som mænd. Clara vil kæmpe for "Damernes Emancipation", og hun er stærkt idealistisk. Kampen bliver hendes livsopgave.

I de sidste fire breve har Clara forelsket sig i baron Axel, som bor på egnen. Forelskelsen er gengældt, og baronen frier til Clara. Selvom hun er forelsket, vælger hun at takke nej. Hun føler nemlig ikke, at hun kan fortsætte sin livsopgave,

GUVERNANTEROMANEN
Genren opstod i 1800 tallet i England og betegner gribende kærlighedsromaner skrevet af kvindelige forfattere. Dengang måtte man som kvinde hverken arve eller have sin egen virksomhed, og derfor var den eneste forsørgelsesmulighed at blive gift. Mange middelklassekvinder blev ansat som guvernanter hos rige familier, og guvernanteromanerne kredser om kvindernes drøm om at blive gift med den unge arving eller den rige enkemand. Kvinderne i guvernanteromanerne var ofte selvstændige og med viljestyrke. Ikke alle guvernanteromaner havde en lykkelig slutning.

kvindeemancipationen, hvis hun skal indgå et ægteskab, som indebærer, at hun skal være hustru og mor. Enden bliver, at de to indgår et platonisk ægteskab.

Det indbefatter, at Clara og baron Axel bliver gift, men lever som bror og søster – dvs. uden et seksuelt forhold.

OPGAVER TIL TEKSTEN

- **Mathilde Fibiger udgav sin roman under pseudonymet Clara Raphael. Hvorfor tror I, at Mathilde Fibiger udgav sin bog under pseudonym?**
- **Hvordan mon bogen blev modtaget?**
- **Hvordan forstår I begrebet "Tankens Verden" – og hvad tror I, Clara mente med det?**
- **Hvordan tror I, sammenhængen mellem den fiktive Clara og den virkelige Mathilde er?**
- **Kender I til moderne udgaver af guvernanteromanens tematik?**

ORDFORKLARINGER

Pseudonym: Person, især en forfatter, som optræder under opdigtet navn.

Guvernante: Huslærerinde.

Fiktiv person: En person, som ikke eksisterer i virkeligheden.

Forpagter: En person, som har lejet retten til at dyrke et stykke jord eller drive en gård.

Emancipation: Frigørelse.

Idealistisk: At have en stærk tro på sine holdninger og at kæmpe for dem.

Platonisk: (her) Venskabeligt – uden erotik

UDDRAG AF ROMANEN *CLARA RAPHAEL*

Nu, hvor du kender til Mathilde Fibiger og indholdet i hendes roman, er du klar til at læse uddrag af den. Uddragene her har fokus på kvindernes frigørelse. De er gengivet præcis, som Mathilde skrev dem – dvs. med den retstavning, som hun brugte.

Uddrag 1

For første Gang i mit Liv føler jeg Sorg over at jeg ingen Mand er. Hvor fattigt og indholdsløst er ikke vort Liv imod deres? Er det med Rette at de halve Mennesker ere udelukkede fra al aandelig Beskjæftigelse? Eller har virkelig Vorherre skabt os af ringere Stof end Mændene, (hvilket jeg hørte en af de interessanteste Herrer her i Egnen for fuld Alvor paastaae), saa vi maae lade os nøie med automatmæssigt at udføre det trivielle Arbeid, der er os anviist i Livet? Har vor Aand da ikke Kraft og vort Hjerte ikke Begeistring? O jo, men det egentlige Liv i os er ikke kommet til Bevidsthed, vor Aand er fangen, og Fordommen staaer paa Vagt ved dens Fængsel.

Uddrag 2

Ja, Mændene have tusinde Midler til deres Uddannelse! Foruden deres Studier have de den frie Udvexling af Tanker, med deres Venner, som de selv kunne vælge. Men vi! Blandt vore Lige finde vi sjeldent Nogen, som har Interesse for andet end for Ingenting, og Herrerne agte det sjeldent Umagen værdt at spilde (?) lidt af deres Viisdom i alvorlig Samtale med

en Dame. Alt bliver gjort for at udslette det eiendommelige Præg i unge Pigers Characteer. Det synes Folk ikke om! Det er ikke kvindeligt at sige imod! Man maae ikke stikke af iblandt Andre! o.s.v. Man vilde ikke finde halv saa meget Coquetterie eller Forfængelighed hos vort Kjøn, hvis Enhver havde Lov til i Ro at udvikle sig efter sin naturlige Tilbøielighed. Nu faae de stakkels Børn aandeligt Snørliv paa, førend de kunne tænke.

Uddrag 3

Vor Stilling i Samfundet er sørgelig, og hvorfor? Hvad Ret have Mændene til at undertrykke os? Thi underkuede ere vi, om end Lænkerne ere forgyldte.

Uddrag 4

Mand, Kvinde, er intet Heelt for sig, men ved en aandelig Forening bliver hver et Menneske i Ordets ædleste Forstand: Gud skabte Mennesket i sit Billede. Var det nu kun Kvindens Bestemmelse, at være Mændenes

Husholdersker, eller et smukt Legetøi, hvormed de beskjæftigede sig i ledige Timer, da vilde Menneskeslægten aldrig opnaae nogen Enhed. Men saaledes er det ikke! Elementerne til noget uendeligt Herligt ligger i vor Natur, men skjult, som Aladdins Lampe, der kunde ligget i Bjergets Hule i Aartusinder, hvis ikke en af Skjæbnen begunstiget Haand havde hævet den, som i de gamle Eventyr, hvor Feen sover i det fortryllede Slot, bevogtet af en Troldmand. Saaledes ligger Spiren til det guddommelige Liv i os, begravet i vor Sjæl. Lad os luge det Ukrud af, som er opvoxet derover, plante Spiren hen i Oplysningens Solskin, og den vil snart udfolde sig til den yndigste Blomst.

OPGAVER TIL ROMANUDDRAGENE

- **Uddragene er som sagt skrevet med den retstavning og den syntaks (sætningsopbygning), som Mathilde Fibiger brugte – dvs. det er helt hendes egne ord. Sæt streg under de ord eller sætninger, som du ikke forstår. Snak derefter med sidemakkeren og se, om I sammen kan finde betydningen af ordene/sætningerne. I skal have forstået alle ord/sætninger, inden I går videre til de næste opgaver.**
- **Uddrag 1: Hvorfor føler fortællerinden sorg over, at hun ingen mand er?**
- **Uddrag 2: Hvad vil det sige "at få åndeligt snøreliv på"? Hvad vil det sige "at stikke af i blandt andre"? Hvad mener fortællerinden med, at kvinder sjældent "har interesse for andet end for ingenting", og hvorfor er det sådan?**
- **Uddrag 3: Hvad menes der med, at lænkerne er forgyldte?**
- **Uddrag 4: Fortællerinden bruger sidst i teksten en metafor (spire, ukrudt, blomst, solskin) – prøv at skrive med dine egne ord, hvad hun mener med metaforen: Hvad er det, der skal spire, hvad skal luges væk, og hvor skal blomsten få næring fra?**

Knut Ekwall (1843-1912) Frieriet, ca. 1880-1889

MATHILDE FIBIGER

Mathilde Fibigers roman satte en - set med datidens øjne – voldsom debat i gang. På få uger blev hele den litterære offentlighed optaget af bogen og dens ukendte forfatterinde. I foråret 1851 blev der i aviser og tidsskrifter skrevet 25 indlæg om bogen. Dertil kom omkring 10 selvstændige flyveskrifter. Debatten om bogen blev sidenhen kaldt for Clara Raphael Fejden.

I begyndelsen blev bogen modtaget nogenlunde pænt af anmelderne. I avisen 'Dannevirke' fra Haderslev-egnen kunne man f.eks. læse: "Trods de ungdommelige vildelser, der dukker op i dem, er de ytringer af en dansk piges herlige ånd og varme Hjerte. Gid hun må have brudt isen ikke alene for sig selv, men for andre af sit køn".
De fleste havde dog svært ved at acceptere romanens slutning, hvor hovedpersonen Clara indgår et platonisk ægteskab med baronen. Sådan forholdt det sig også for H.C. Andersen, som skrev følgende om romanen: "Stilen i den er ganske fortræffelig, men ideen selv forskruet, usand og unaturlig".

Da debatten omkring bogens ideer om kvindernes frigørelse og ligestilling tog til, blev tonen mere hård. Det blev til direkte personangreb på Mathilde Fibiger, som kort efter romanens udgivelse var blevet afsløret som dens forfatterinde.

Den mest kritiske var forfatteren Meïr Aron Goldschmidt, der i sit tidsskrift 'Nord og Syd'

CLARA RAPHAEL FEJDEN OG ÅRENE DEREFTER

angreb bogens ideer. For den konservative Goldschmidt bestod kvindefrigørelsen i, at kvinden frit kunne følge sin natur og sit hjerte for herigennem at opfylde sin sande opgave – nemlig at være "jomfruen i hendes blufærdighed, hustruen i hendes troskab, moderen i hendes forhold til børnene".

Hovedpersonen Mathilde Fibiger var ikke særlig aktiv i debatten. Hun skrev to flyveskrifter som svar på kritikken, men var ellers tavs. At hun har været stærkt påvirket af den, hersker der dog ikke megen tvivl om. I et brev til en veninde skrev hun: "For resten har jeg det godt, på det nær, at jeg bliver kørt over hver dag i åndelig forstand, thi jeg har livagtig den fornemmelse, at hver vogn, der kører forbi på gaden, ruller tværs igennem min pande og derved massakrerer de stakkels tanker, som har logi derinde".

I Mathildes flyveskrifter blev det tydeligere, at hun ønskede at styrke kvinders selvbevidsthed. Hun henvendte sig til "mine Læserinder" og underskrev sig "Eders søster" I det sidste flyveskrift imødekom hun dog den største kritik af romanen, idet hun tog afstand til ideen om det platoniske ægteskab.

Johan Ludvig Heiberg, som skrev forordet til romanen, skrev forinden udgivelsen i et brev til Mathilde Fibiger: "Har De kåret mig til Deres ridder på litteraturens kampplads, skal jeg visselig ikke undslå mig for at bære deres farver i mit skjold". Men da debatten rasede, deltog han ikke med ét eneste ord. Mathildes eneste rigtige støtte blev den 23-årige lærerinde Fanny Normand de Bretteville (1827-59), der skrev flyveskriftet "En Brevveksling om Kvindens Stilling i Samfundet". Hun forstod hovedpersonen Claras behov for at være et selvstændigt individ og ikke blot være til i kraft af manden.

Trods den voldsomme modtagelse af Mathildes første roman forsøgte hun at leve af at være forfatterinde. Hun udgav efterfølgende to romaner, men de solgte ikke godt, og til sidst måtte hun opgive sit forfatterskab.

Mathilde Fibiger fik derefter mulighed for at uddanne sig som telegrafist, hvilket var helt

ekstraordinært, da det normalt var et mandejob. Men Rigsdagen havde tidligere drøftet, om der kunne skæres ned på Statstelegrafens udgifter ved at "ansætte fruentimmere", og i 1866 blev hun således Danmarks første kvindelige telegrafist. Hun fik kun halvdelen af den løn, som hendes mandlige kollegaer fik. De efterfølgende år levede hun et anstrengende liv præget af knuste drømme og økonomiske problemer.

ORDFORKLARINGER

Fejde: En strid mellem en gruppe mennesker.
Flyveskrift: I 1800-tallet blev der foruden aviser også udgivet flyveskrifter. Et flyveskrift var et lille, trykt blad eller pjece, som omhandlede en aktuel nyhed eller problemstilling.
Konservativ: (her) En som er imod forandring.
Blufærdighed: Generthed og tilbageholdenhed.
Eder: Gammeldags ord for "jeres".
Platonisk: Åndeligt og venskabeligt forhold uden erotik og seksualitet.
Individ: Det enkelte menneske – til forskel fra samfundet eller gruppen.
Telegrafist: En person, som arbejder ved telegrafen.
Rigsdagen: Ordet blev brugt om Landstinget og Folketinget under ét, indtil man i 1953 afskaffede Landstinget.
Statstelegrafen: Det system, som ved hjælp af elektricitet eller radiobølger sendte meddelelser rundt i landet.
Fruentimmere: Gammeldags ord for "kvinder".
Dansk Kvindesamfund: Forening, som oprettedes 1871 med det formål at fremme kvinders frigørelsesproces.
Emancipation: Frigørelse.

"TIL CLARA RAPHAEL"

På forsiden af avisen Berlingske den 11. januar 1851 – ganske kort tid efter udgivelsen af Mathilde Fibigers roman - kunne man læse et digt på fem strofer, som var tilegnet forfatteren Clara Raphael. Digtet var skrevet i en sarkastisk tone og underskrevet "Danmarks unge kvinder". Det skulle altså læses som en kommentar til forfatteren fra alle Danmarks kvinder. Herunder kan du læse første og sidste strofe af digtet, som er gengivet med nutidig retsskrivning.

Du kvinden altså vil emancipere,
derfor med pen og røst du virke vil. -
Men skal du den ide realisere,
er det ej blot et flygtigt tankespil,
du til vort liv, vor færd må kende mere
- endnu Du kender alt for lidt dertil –
I kvindens ånd du dog vel stride må,
hvis du som tolk for hende frem vil stå.

Lær først det rette sandheds lys at finde.
Gå hen til Betlehem, hvor det blev tændt,
Søg der i ydmyghed og bøn at vinde
Den tro, hvis ånd du endnu ej har kendt;
Thi Christus kun frigøre kan en kvinde,
han har det bedste sværd til kampen sendt.
Ja, kun ved ham – ej ved filosofi
den sande kvinde vil blive stærk og fri.

- en røst fra Danmarks unge kvinder.

OPGAVER TIL DIGTET

- **Sæt streg under de svære ord, og vær sikker på, at du har forstået digtet.**
- **Hvem er det "du", som digtet henvender sig til?**
- **Hvad handler første strofe om?**
- **Hvad handler sidste strofe om? Og hvorfor, tror du, er det kun Jesus (Christus), som ifølge digtets forfatter kan frigøre en kvinde?**
- **Hvad er digtets budskab?**
- **Hvad tænker du om digtet?**
- **Hvordan tror du, at Mathilde Fibiger modtog digtet?**

” Plant kål, og se, hvorledes den

JOHANNE LUISE HEIBERG OG KÅLHAVEN

Man kan nemt komme til at tænke, at kvindernes kamp for frigørelse var en kamp mellem kvinder og mænd.

Så enkelt var det ikke. Der var progressive mænd, som kæmpede for kvindernes sag. Og på den anden side var der også kvinder, som ønskede at fastholde deres medsøstre i de traditionelle roller.

En af dem var Johanne Luise Heiberg. Hun var tidens største og mest elskede skuespillerinde. Derudover var hun forfatterinde, men det var først og fremmest som skuespillerinde, at hun blev berømt. Hendes særlige talent, hendes udstråling og skønhed gjorde, at både kvinder og mænd så op til hende. Hun udlevede sit liv på scenen, og på den måde frigjorde hun sig fra rollen som den fastlåste hustru. Men hendes holdning var ikke, at kvinderne skulle have mulighed for at frigøre sig. Hun mente derimod, at pigebørn ikke skulle gå i skole eller få en uddannelse. Hendes argument var, at hvis man som pige havde et særligt talent (som hun havde), skulle det nok komme frem af sig selv.

Foruden at være tidens mest tilbedte skuespillerinde var hun gift med Johan Ludvig Heiberg. Som du måske kan huske, var han en anerkendt samfundsdebattør og den, som hjalp Mathilde Fibiger med at udgive romanen Clara Raphael. Johan Ludvig Heiberg var dybt betaget af den unge Mathilde Fibiger, og Johanne Luise Heiberg har højst sandsynligt været jaloux, men hendes holdning til kvindefrigørelsen var samtidig repræsentativ for en stor gruppe af samfundens kvinder.

I 1851 skrev Johanne Luise Heiberg den hadefulde artikel ”Quinde-

Emancipation”. Artiklen blev ikke offentliggjort i samtiden, men først mange år senere. Den retter en skarp kritik mod de kvinder, som arbejdede for kvindefrigørelsen, og der er mange henvisninger til Mathilde Fibigers roman.

Og måske du husker, at Johan Ludvig Heiberg i sit forord til Clara Raphael kaldte Mathilde Fibiger for en passionsfrugt i en kålhave? Med kålhave mente han det forstokkede borgerskab, som ikke ønskede forandring. Passionsblomsten, som er smuk og eksotisk, var det friske pust i den ellers så kedelige kålhave.

Til den sammenligning havde Johanne Luise et skarpt svar. I sin artikel gengav hun et lægeligt råd til alle de (i hendes øjne sygeligt) frigjorte kvinder:

”Plant kål, og se, hvorledes den daglig gror, så kommer I jer nok”.

Passionsblomsten var i hendes øjne uden næring og kraft.

I det næste afsnit skal du læse fem små uddrag fra Johanne Luise Heibergs svar til de frigjorte kvinder.

QUINDE -EMANCIPATION

UDDRAG AF JOHANNE LUISE HEIBERG

Uddrag 1

Man ser i denne tid den ene kvinde efter den anden træde op i litteraturen og klage på mangel af frihed. Mange gør disse stakler latterlige, jeg derimod føler en dyb medlidenhed med disse forvildede halvskabninger; de er som en, der tror, at han er tørstig, når han er sulten, de begærer vand i stedet for brød; thi deres klage skulle lyde således :"Vi har for megen frihed – hvortil skulle vi bruge den? Vi er herreløse og må gå på egen hånd, og er overladt til vor egen styren.

Uddrag 2

De vil emanciperes, de vil være mænd – og blive ad denne vej hverken mænd eller kvinder; de opgiver, hvad de kunne være helt, for at blive noget halvt.

Uddrag 3

Kommer du ind i en sådan dames værelse, kan du være temmelig vis på at finde alt i den ubehageligste uorden: Støv på alting; planter, som mangler vand; fugle, som de elsker, thi de har vinger; imens de forsømmer at give dem æde; de selv malpropre – og alt det, uagtet de kun leve for det skønne! Som om det skønne kun fandtes i poesien, og som om ikke poesien fandtes i livet.

Uddrag 4

Hvor mange skrivende kvinder i denne tid viser bedst, at de er kvinder og ikke mænd, thi ingen af dem har jo ord at tydeliggøre, hvad de kalde deres ide; og således går det os altid; vi kan tale fornuftigt og godt, men den egentlige skarpe tænkning har vi ikke, og damerne får vist ikke at vide, hvad deres ide med emancipationen er, førend en mand siger dem det.

Wilhelm Marstrand, portræt af Johanne Luise Heiberg, 1859, Frederiksborgmuseet

ORDFORKLARINGER

Halvskabning: En person (eller et dyr), som ikke er noget helt, men kun halvt.
Thi: For.
Emanciperes: Frigøres.
Malpropre: Sjuskede og beskidte.
Poesien: Digterkunsten – det smukke og det skønne.
Emancipation: Frigørelsen (her kvindernes frigørelse).
Eders: Jeres.
Ånd: Forstand.
Gerning: Handling – det man gør.
Forkynde: Meddele.
Ræsonnement: Overvejelse / logisk tænkning.

Uddrag 5

Tal ikke så meget om, at Eders ånd er ligeså stærk og kraftig som mandens, men vis det i Eders gerning! Har Gud i Eder nedlagt en eller anden udmærket evne – kan nogen af Eder blive en udmærket digterinde, der virkelig har noget at forkynde, der kan stå ved siden af vore udmærkede mænd, så vis det! Kan nogen af Eder blive en udmærket maler, komponist, billedhugger, skuespillerinde, astronom, matematiker, historiker – så ville I blive det uden al denne ræsonnement. I vil svare mig :"Vor opdragelse forhindrer det; vi vil dannes som manden fra tidlige år." Men hertil svarer jeg :"Naturen har gjort en forskel".

OPGAVER TIL UDDRAGENE

- **Uddrag 1: Hvem er de forvildede halvskabninger, og hvorfor er de halvskabninger? Hvem er det "du", som digtet henvender sig til?**
- **Uddrag 2: Hvad menes der med, at kvinderne "opgiver, hvad de kunne være helt, for at blive noget halvt"?**
- **Uddrag 3: Hvordan er en emanciperet kvinde ifølge Johanne Luise Heiberg? Hvad er digtets budskab?**
- **Uddrag 4: Hvem er ifølge J.L. Heiberg klogest – manden eller kvinden?**
- **Uddrag 5: Hvad er J.L. Heibergs pointe her?**

Wilhelm Bendz (1804-32) Familien Waagepetersen, 1830. SMK

LÆNGSEL:

Husker du Martinus Rørbyes billede af kunstnerens længsel, som du arbejdede med i starten af dette kompendium? Mathilde Fibiger beskæftigede sig i sin roman Clara Raphael også med længsel. Og også hun brugte billedet af fuglen i bur. I romanen fortæller hovedpersonen Clara om sin tante, som hun ikke har meget tilovers for:

Hun sværmer for Skjødehunde, Fugle i Buur, har den meest levende Interesse for Naboers og Gjenboers Affairer o.s.v. Jeg holder kun af Fugle i Luften, Hunde i Lænke, og er nær ved at falde i Søvn over al den Snak om Ingenting.

Og senere skriver hun:
Derfor hige mine Tanker, som smaa Fugle, der skulle prøve Vingen, efter at følge deres Brødres dristige Flugt imod Lyset og Livet

OPGAVER

- **Claras – og Mathilde Fibigers – længsel har både ligheder og forskelle med Martinus Rørbyes billede. Hvilke?**
- **Billedet på modsatte side er et portræt af handelsmanden Nathansons to ældste døtre Bella og Hanna. Det er malet af Eckersberg i 1820. Den ene pige står med front mod beskueren, den anden pige fodrer en papegøje i et gyldent bur. Hvad symboliserer papegøjen og buret? Hvorfor er det netop en papegøje, som sidder i buret, og ikke en anden slags fugl? Hvorfor er pigerne malet i hjemmet og ikke ude i naturen? Hvordan er pigerne opdraget? Hvad venter pigerne mon på?**
- **Johanne Luise Heiberg havde i sin tekst "Quinde-Emancipation" en kommentar til den frigjorte kvindes fugle – kan du huske den?**

C.W. Eckersberg (1783-1853), Bella og Hanna M.L. Nathansons ældste døtre, 1820, SMK

EFTERSKRIFT

Da Mathilde Fibiger døde i 1872, var samfundet under forvandling. Danmark var på vej til at blive et moderne industrisamfund, og skellet mellem rig og fattig var ekstremt. Romantikkens idylliske forestillinger om ånd, natur og harmoni var ikke længere dækkende for folks virkelighedsopfattelser.

Den litteraturhistoriske periode 1870-1890 kaldes for Det Moderne Gennembrud. Det er en periode, hvor forfatterne i deres tekster sætter samfundets problematikker under debat. Uligheden mellem mænd og kvinder er en af de debatter, som kommer til at fylde meget.

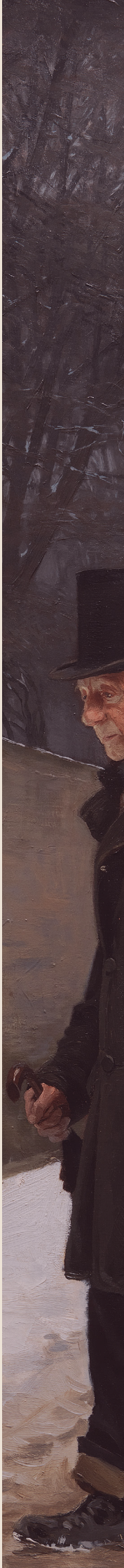
Også andre steder i samfundet skete der ændringer. Dansk Kvindesamfund blev stiftet i 1871. Foreningen havde til formål "at hæve kvinden i åndelig, sædelig og økonomisk henseende og således tillige gøre hende til et selvstændigere medlem af familie og stat, navnlig ved at åbne adgang til selverhverv". Det handlede om at give kvinder større muligheder og flere rettigheder.

Mathilde Fibiger blev ved foreningens oprettelse æresmedlem, og i et brev skrev hun: "Min virksomhed ligger jo netop indenfor emancipationens område, og om forfatterinden end er død, så lever jo arbejdersken". Kvindesagen slap hun aldrig.

I de sidste år af sit liv var Mathilde Fibiger nedslidt og ved dårligt helbred. Hun døde af lungebetændelse – ugift og barnløs - i en alder af 41 år. Mathilde Fibiger nåede således ikke at opleve debatten om kvindens stilling i samfundet, som forfatterne med deres samfundskritiske tekster igangsatte. Men hendes roman "Clara Raphael" ses i dag som den danske kvindebevægelses første manifest og som en forløber for den debat, som Det Moderne Gennembrud tog op, og som vi stadig debatterer – nemlig lighed mellem kønnene.

1800-tallet er en interessant tid, idet mange af de idealer og forestillinger vi i dag har – bl.a. om køn – opstår der. På museet KØN kommer du til at dykke mere ned i 1800-tallets kønsforestillinger. Og du kommer til at forholde dig til og debattere de kønsforestillinger, vi oplever i dag.

Vi glæder os til at se dig!

MILEPÆLE I DANSK
LIGESTILLINGSHISTORIE – LOVGIVNING
1850-1915

1857: Ugifte kvinder bliver fuldmyndige, når de er fyldt 25 år. De får lige arveret med mænd. Ugifte kvinder og enker får også lov til at drive virksomhed.

1867: Kvinder kan blive lærinder i kommunale skoler.

1875: Kvinder får adgang til universitetet undtagen det Teologiske Fakultet.

1880: Gifte kvinder får ret til at hæve og administrere deres egen løn.

1893: Kvinder får adgang til Kunstakademiet.

1899: Gifte kvinder får samme myndighed som ugifte, og mandens rådighed over fælleseje indskrænkes.

1901: Kvinder, der arbejder i industrien, får ret til fire ugers barselshvile med mulighed for økonomisk støtte.

1903: Kvinder opnår stemmeret og bliver valgbare til menighedsrådene. Piger får adgang til gymnasierne.

1908: Kvinderne opnår kommunal valgret og valgbarhed ligesom mænd. Enker får ret til forældremyndigheden over egne børn. Kvinder får ret til at være vidner ved retshandlinger, og de kan fungere som forlovere.

1912: Vielsesritualet ændres, så kvinder ved ægteskabets indgåelse ikke skal love manden underdanighed.

1915: Kvinder får stemmeret og er valgbare til Rigsdagen på samme betingelser som mænd.

BILLEDMATERIALE

GID JEG VAR EN MAND!

Forside: Nordisk Mönster-Tidende, nr.16, 1888

S. 2-3: Jørgen V. Sonne (1801-1890), Landlig scene, 1848, SMK

S. 5: Martinus Rørbye (1803-48), Udsigt fra kunstnerens vindue, ca. 1825, SMK

S. 6-7: Brev fra Matilde Fibiger til A. Goldschmidt, 27.okt., 1858

S. 7: Jens Juel (1745-1802), Portræt af Thomasine Gyllembourg, ca. 1790-1799, Frederiksborg Nationalhistorisk museum

S. 7: Wilhelm Marstrand (1810-1873), Kunstnerens hustru og børn i atelieret på Charlottenborg, ca. 1861-1862, SMK

S. 7: Wilhelm Marstrand (1810-1873), Frierens besøg, 1857, SMK

S. 7: Wilhelm Marstrand (1810-1873), Familien Waagepetersen, 1836, SMK

S. 9: Fotografi af Mathilde Fibiger i tidsskriftet "Kvindestemmeretsbladet" nr. 1, 1908

S. 10-11: Nordisk Mönster-Tidende,nr. 10, 1906

S. 12-14: Christen Købke (1810-1848), Parti af Østerbro i morgenbeslysning, 1836, SMK

S. 15: Knut Ekwall (1843-1912), Frieriet, ca. 1880-1899, Nordiska museet

S. 16: Karikatur af Mathilde Fibiger i: Folkets Nisse, 1852. Det Kongelige Bibliotek

S. 16-18: Nordisk Mönster-Tidende, nr. 16, 1888

S. 19: P.C. Skovgaard (1817-1875), Bøgeskov i maj. Motiv fra Iselingen, 1857, SMK

S. 20-21 Johan Thomas Lundbye (1818-1848), En dansk kyst. Motiv fra Kitnæs ved Roskilde Fjord, 1843, SMK

S. 23: Wilhelm Marstrand (1810-1873), Portræt af Johanne Luise heiberg, 1859, Frederiksborg Nationalhistorisk museum

S. 24: Fra KØNs egne samlinger

S. 25: Wilhelm Bendz (1804-1832), Familien Waagepetersen, 1830, SMK

S. 27: C.W. Eckersberg (1783-1853), Bella og Hanna M.L. Nathansons

LITTERATUR

Primær litteratur:

1. Matilde Fibiger: Clara Raphael.

Første gang Matilde Fibigers "Clara Raphael" blev udgivet, stod der således på forsiden:

Clara Raphael. Tolv Breve, udgivne af Johan Ludvig Heiberg. Kjøbenhavn. Forlaget af Universitetsboghandler C.A. Reitzel. 1851.

Citaterne i dette materiale er hentet fra denne udgave:

Matilde Fibiger: "Clara Raphael", "Minona" Tekstudgivelse, efterskrift og noter af Lise Busk Jensen, Danske Klassikere, Det danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 1994

Den samme udgave af teksten kan hentes her:
http://www2.kb.dk/elib/lit/dan/fibiger/clara.dkl/

2. Johanne Luise Heiberg: "Quinde-Emancipation" I Just Rahbek : "Omkring Johanne Luise Heiberg", Kjøbenhavn, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag 1948

3. Berlingske politiske og Avertissements Tidende, No 9 - Löverdagen den 11. Januar, 1851

Sekundærlitteratur:

Efterskrift af Lise Busk Jensen i Matilde Fibiger: "Clara Raphael", "Minona" Tekstudgivelse, efterskrift og noter af Lise Busk Jensen, Danske Klassikere, Det danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 1994

Gerd B. Lütken og Johannes Fibiger : "Litteraturens veje", 3. udgave 2012, Systime

Lise Busk Jensen m.fl.: "Dansk litteraturhistorie 6 – Dannelse, Folkelighed, Individualisme 1848-1901" Gyldendal, 1985

Frederik Bajer: "Klara-Rafael-Fejden", Kjøbenhavn. C.A. Topp's Forlag. 1879

GID JEG VAR EN MAND!

KØN GENDER MUSEUM DENMARK